

А.С.Васілеўская

МЕТАФАРА ЛЁСУ Ё ПАЭМЕ ЯКУБА КОЛАСА “СЫМОН-МУЗЫКА”

Паэма Якуба Коласа “Сымон-музыка” вызначаецца моцным рамантычным пачаткам, лірычнай настраёвасцю, узнёсласцю стылю. Творы такога характару, як правіла, багатыя вобразнымі сродкамі і сродкамі стварэння вобразнасці, насычаны алегорыямі і сімваламі. Паэма Якуба Коласа не з’яўляецца выключэннем. Сярод значнай колькасці тропаў, ужытых у тэксце мы вылучылі метафарычны рад, у якім пераноснае значэнне набываюць словы прадметна-тэматычнай групы “ткацтва”. На наш погляд, гэтыя метафары адыгрываюць важную ролю ў рэалізацыі ідэі твора, стварэнні падтэксту, дапамагаюць акрэсліць месца паэмы ў беларускай і сусветнай літаратуры.

Метафары гэтай групы сустракаюцца ўжо ў першых радках паэмы:

Ад роднае зямлі, ад гоману бароў,
Ад казак вечароў,
Ад песень дудароў,
Ад светлых воблікаў закінутых дзяцей
Ад шолаху начэй,
Ад тысячы ніцей,

З якіх аснована і выткана жыццё
І злучана быццё і небыццё, –
Збіраўся скарб, струменіўся няспынна,
Высёлкавым ірдзеннем мне спяваў,
І выхаду шукаў
Адбітак родных з’яў

У словах-вобразах, у песнях вольнаплынных [1, с. 265].

Ва ўступе з’яўляецца матыў сатканага з нітак жыцця, якое злучае быццё і небыццё, жыцця, якое дало натхненне для стварэння мастацкага твора.

Гэты вобраз мае глыбокі міфалагічны сэнс і з’яўляецца ў пэўнай ступені традыцыйным для народнага светапогляду. Тонкая нябачная нітка – старажытны сімвал чалавечага жыцця і лёсу. А вобраз ткання трактуецца яе увасабленне ідэі тварэння і жыцця, прычым гэты сімвал з’яўляецца ўніверсальным і дагістарычным [2]. Нездарма ў міфалагічных сістэмах многіх народаў свету нітка чалавечага жыцця знаходзіцца ў руках багінь: у Старажытнай Грэцыі гэта мойры, у Старажытным Рыме – паркы. У славян з прадзівам была звязана багіня Мокаш.

Водгалас падобных уяўленняў мы можам бачыць у паэме беларускага класіка.

У прадметна-тэматычную групу “ткацтва” мы аб’ядналі словы, якія абазначаюць матэрыял для ткацтва (*воўна, нітка, клубок, кудзеля, кужал, пражы, пасма*), назвы ткацкага станка і яго асобных элементаў (*кросны,*

чаўнок, паставы і інш.), дзеясловы, якія абазначаюць працэс ткання (*ткаць, снаваць*), назвы вырабу (*вэлюм, настольнік, палатно, ручнік, тканка* і інш.).

У паэме гэтыя словы ўжываюцца неаднаразова, набываючы ў кантэксце пераноснае значэнне і выконваючы розныя функцыі. Часцей за ўсё метафары выкарыстоўваюцца ў пейзажных замалёўках:

Бы застылі, занямелі
Ў мяккіх водблісках-агнёх
Тканкі хмарачак ружовых,
Лёгкіх, тонкіх, бы *шаўкі*... [1, с. 429].

Значна раздзей такія словы перадаюць унутраны стан герояў:

Ёй надзеі *ткуць красёнцы*
Залаценькім *чаўначком* [1, с. 337].

Пейзажныя замалёўкі ў паэме адыгрываюць важную ролю: праз стан прыроды яны дапамагаюць перадаць пачуцці галоўнага героя, паказаць еднасць Сымона і сусвету.

Словы вылучанай групы выкарыстоўваюцца ў тэксце з дваякім функцыянальным прызначэннем. Па-першае, яны ўжываюцца для таго, каб апісаць змены ў часе – надыход дня ці ночы або пары года.

Так, пры апісанні ночы мы бачым пераноснае ўжыванне слоў *воўна, вэлюм*, якія, выклікаючы пэўныя светлавыя асацыяцыі, дапамагаюць стварыць малюнак непрагляднасці:

А ноч косы расплятае,
Мрок вылазіць з-за кустоў
І на ліпы *воўну* сцеле,
Іх мяняючы абрыс –
Нібы з прасніцы кудзеля,
Голькі спушчаны наніз [1, с. 379].

І ноч незаметна,
Бы ўдоўка ўсясветна,
У *вэлюм* адзелася шэры [1, с. 428].

Пры апісанні раніцы, промняў сонца ці месяца, метафарызуецца назоўнік *ручнік*, у якім актуалізуецца значэнне белага колеру:

Вось з-за лесу ўстала сонца.
Расыпае каснікі,
Расыпае *ручнікі*... [1, с. 446].

Часам у тэксце пэўныя адрэзкі часу цалкам асацыіруюцца з працэсам ткання:

Зоркі ў небе – неба вочкі,
Месячык – вартаўнічок,
Хмаркі – ветравы сарочкі,
Неба шыр – *пастаўнічок*,
Дзе ноч-цьма *снуге красёнцы*,
Дзе *чаўночак* ладзіць сонца,

Каб усплыў на іх дзянёк [1, с. 326].

Метафарызуюцца словы прадметна-тэматычнай групы “ткацтва” пры апісанні надыходу восені:

Восень *ткала* ўжо красёнцы
Мяккай чырвані ў лістах,
Восень спеў вяла бясконцы,
З ветрам ходзячы ў кустах;
Восень прала *кужаль* тонкі –
Павуціння белы *лён*... [1, с. 284].

Індывідуальна-аўтарскае значэнне набываюць словы *аснова*, *вуток*, *цэўка*, *сукала* ў зімовай пейзажнай замалёўцы:

Тчэш красёнцы ты прыўдала,
Лёд – *аснова* і *вуток*,
Снег – і *цэўкі* і *сукала*,
Іней-зоры – твой *чаўнок*.
Для чаго ж у зімні холад
Ты *красёнцы* лета *тчэш*
І пад свой хлодны молат
Сэрца жар мой ты кладзеш? [1, с. 422].

У выніку такога ўжывання слоў працэс ткання становіцца сімвалам касмічнай змены часу.

Другая група метафар дазваляе намаляваць аб’екты прасторы, напрыклад, лясную паляну:

А *настольнік* – пласт імшысты,
Ды прыгожы, ды іскрысты,
З густам *вытканы* і чысты.
Тыя *ніткі* зямля *прала*,
Тую *пражу* сонца *ткала* [1, с. 304].

Аднак найбольш часта метафары гэтай групы выкарыстоўваецца са значэннем ‘дарога’:

Гэй, дарогі, *ніці-кросны*,
Тканкі кола
І зямлі! [1, с. 299].

А дарога у пяць *нітак*
Павіваецца, *бяжыць*... [1, с. 341].

Такім чынам, словы прадметна-тэматычнай групы “ткацтва” злучаюць час і прастору, ствараюць хранатоп паэмы, набываючы касмічную глабальнасць. Праз словы гэтай групы ўвасабляецца ідэя прадвызначанасці, абумоўленасці жыццёвага шляху героя.

Слова *ніць* неаднаразова ўжываецца ў апошнім раздзеле паэмы, калі Сымон шукае шляхі выратавання Ганны:

Ён глядзіць, як бы чаруе,
Ён шукае тую *ніць*,

Каб заслону цемраную
Ёй адсунуць, адсланіць [1, с. 441].

Ніць – гэта тое, што злучае душы галоўных герояў, і тое, што акрэслівае жыццёвае прызначэнне Сымона – несці духоўнае святло народу, ствараць чалавека духу. І гэтая ідэя тварэння ўвасабляецца ў казцы героя, дзе апісваецца з’яўленне лілеі, з якой у творы асацыіруецца Ганна:

Спрала зорачка кудзелю,
Зладзіў месяцык красёнцы,
А дзянёк саткаў на сонцы
З нітак красачку лілею... [1, с. 445].

Такім чынам, метафары прадметна-тэматычнай групы “ткацтва” дазваляюць перадаць ідэю наканаванасці жыццёвага лёсу галоўнага героя, яго зямнога прызначэння. Такія высновы стасуюцца і з вывадамі, зробленымі У.Конанам: “Коласава паэма “Сымон-музыка” – гэта беларуская духоўная “Адысея”, дзе паказана, як наша зямля нараджае і гартуе свайго Арфея – *Выратавальніка, Паэта-прарока*” [3, с. 54].

Метафары вылучанай групы цесна звязваюць паэму з народнымі ўяўленнямі, дазваляюць прасачыць сувязь паэмы з міфалогіяй, творами сусветнай літаратуры, прысвечаных тэме мастака і мастацтва.

Спіс літаратуры

1. Колас, Я. Новая зямля. Сымон-музыка: паэмы / Я.Колас. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1986. – 448 с.
2. Керлот, Х.Э. Словарь символов / Х.Э.Керлот. – М.: REFL-book, 1994. – 603 с.
3. Конан, У. Міфічныя вобразы і матывы ў паэзіі Максіма Багдановіча і Якуба Коласа / У.Конан // Роднае слова. – 1994. – № 4. – С. 51-55.